

GYURGYÍK LÁSZLÓ

A szlovákiai magyarság a népmozgalmi és népszámlálási adatok tükrében

„...A létszámcsökkenés valós méreteit nagyon nehéz pontosan megítélni. A hivatalosan közzétett statisztikai adatok nem feltétlenül megbízhatóak e téren. Különösen ott, ahol a “nemzeti kérdés” politikai irányvonalával összhangban alig titkolt célkitűzés a kisebbségek, etnikumok eltörlése...,”

Hódi Sándor

Két népszámlálás közti időszakban a lakosság számának alakulásáról nemzetiségi bontásban is a népmozgalmi adatsorok nyújtanak információt. Másrészt a népszámlálási eredmények ellenőrzését, belső összefüggéseit a népmozgalmi statisztika segítségével tudjuk legalább megközelítő pontossággal elvégezni. A csehszlovák statisztikai évkönyv kötetei 1957-től kezdődően évről évre folyamatosan közölték a lakosság nemzetiségi megoszlásának alakulását a népszámlálási adatokat módosító népmozgalmi statisztikák alapján. Így a szélesebb magyar közvélemény is figyelemmel kísérhette a magyar népesség számának alakulását.

Az 1954-ben magukat magyarnak vallók igen alacsony száma után az 1961-es census eredményei nem várt eredménnyel zárultak és jelentős mértékben megnövelték a magyar népesség önbizalmát. 1961-ben - az 1950-es népszámlálásra épülő, ezt aktualizáló népmozgalmi kimutatásoknál mintegy 110 ezerrel többet- 518,8 ezer főt tett ki a szlovákiai magyar népesség száma.¹ Az ötvenes években a kikényszerített nemzetiségcsere miatt a magyar népesség számának tényleges alakulását - adatok hiányában - n ég hozzávetőlegesen sem tudjuk felbecsülni.

Az 1970. évi népszámlálási és népmozgalmi adatok elég pontosan egyeznek: a népszámlálás (a népmozgalomhoz viszonyítva) mintegy kétezer fős magyar többlettel zárul annak ellenére, hogy az 1968 augusztusát követő időszakban jelentős számú magyar népesség is külföldre távozott. A számított adatokat három tényező együttes hatása módosította, melyek egyenkénti nagyságrendjét részletesebb adatok hiányában nincs módunkban felbecsülni.

A magyarság számát némileg növelte az 1961-ben (a reszlovakizáció utóhatásaként) még magukat szlováknak vallók egy részének, illetve utódjaiknak magyarként való számbavétele. Csökkentette az 1968-as időszakot követő migrációs veszteség, valamint az ekkor még nehezen megfogható, mérhető asszimilációs veszteség is.

A hetvenes és a nyolcvanas évek népmozgalmáról már pontosabb és részletesebb adataink vannak. A népesség számát befolyásoló, csak hozzávetőlegesen számszerűsíthető nem népmozgalmi tényezők nagyságrendje nem lehetett ekkor túl jelentős. Néhány részadatot a rendelkezésre állókból voltunk kénytelenek számítások révén pótolni, de az ily módon előálló esetleges torzulás minimális.²

Az 1980. évi census a magyar népesség számának igen alacsony mértékű növekedését mutatja ki, annak ellenére, hogy a hatvanas és a hetvenes évek magyar természetes szaporulata közötti eltérés nem jelentős. Az 1980. évi népszámlálás előtti utolsó évben a népmozgalmi adatok az 1970. évihez hasonló növekedéssel számolnak.

A Csehszlovák Statisztikai Évkönyv 1979-ben 584 ezerben határozza meg a magyar népesség számát, némileg alacsonyabb értéket 579,7 ezret, (1980-ra 582 ezret) - jelez egy másik statisztikai kiadvány.³

Az 1980-ban megrendezett népszámlálás Szlovákiában 559490 magyar lakost talált, tehát a két census közti időszakban a magyar népesség száma ténylegesen 7484 fővel, a népmozgalmi statisztika szerint mintegy 31 ezer fővel emelkedett. (A természetes szaporulat 32 ezer fő, ebből 1 ezer a vándorlási többlet). Mintegy 24 ezer fő a népmozgalmi és a népszámlálási adatok különbözete. Ez a hetvenes évek magyar természetes szaporulatának 73,2%-a.

Ugyanezt a számítást elvégezve a szlovák népességre és az összlakosságra vonatkozólag, gyökeresen eltérő adatokat kapunk. A két népszámlálás közti időszakban a szlovák nemzetiségűek száma ténylegesen 15 ezerrel lett magasabb a népmozgalmi statisztikai előrejelzéseknél, ez a szlovák lakosság gyarapodásában a vártnál közel 4%-kal nagyobb növekedést jelentett. Szlovákia összlakossága esetében az eltérés a népmozgalmi és a népszámlálási adatok között mintegy 8000 fő; tehát 1,7%-kal lett kevesebb Szlovákia lakossága a népmozgalmi kimutatásoknál. Az össznépesség tényleges száma és népmozgalmi egyenlege közti eltérés minimális, gyakorlatilag elenyésző. (A különbözet két tényezőre vezethető vissza: a népmozgalmi kimutatások a disszidálók előidézte népességcsökkenést nem tartalmazzák, másrészt ekkora adathalmaz feldolgozása során bizonyos pontatlanságokkal is számolni kell.) A szlovák népesség viszonylag kis részarányú növekedése a magyar szaporulat többségének elvesztésével járt együtt.⁴

A hetvenes évek népesedési folyamatainak jobb megismerését két további tényező is kedvezően befolyásolja. A két népszámlálás (az 1970. és az 1980. évi) módszertana, adatfelvétele, a feltüntetett nemzetiségek listája gyakorlatilag azonos, valamint a két népszámlálás időpontja (1970. december 1., 1980. november 1.) 1 hónap eltéréssel 10 év, ez lehetővé teszi a lakosság egyes öt éves kohorszaiban bekövetkezett változások összehasonlítását is. Lehetőségünk nyílik ily módon a magyar népesség nemzetváltását, asszimilációs folyamatait nemcsak a generációk között, de egy-egy generáción belül is szemügyre venni. Abból a feltételezésből indulunk ki, hogy 10 év alatt az egyes korcsoportok számának fogyatkozása elsősorban életkoruktól függ. Az idősebbek fogyatkozása jóval nagyobb mértékű, mint a fiatalabb korosztályoké, és nem lehet jelentősebb különbség az azonos nemzetiségűek és azonos korcsoportúak részarányának fogyatkozásában. Minden tényezőt itt sem vehetünk tekintetbe, így elhanyagoljuk a nemzetiségek élettartamában meglévő és a disszidálók okozta esetleges torzításokat.⁵ A gyermekkorúaktól az idősebb korcsoportok felé haladva az egy-egy kohorszhoz tartozók lélekszáma 10 év alatt növekvő arányban fogyatkozott meg. (Például az 1970-ben 0-4 évesek száma 1980-ra - akkor már 10-14 évesek - 0,35%-kal lett kevesebb, de a 60-65 évesek korcsoportja közel felével, 40,9%-kal csökkent. A magyar és a szlovák lakosság egyes kohorszaiban bekövetkezett csökkenéseket összevethetjük az összlakosságéval, s ebből próbálhatjuk a nemzetiségváltást, illetve az asszimilációs veszteségeket életkor szerint is behatárolni. A magyar nemzetiség valamennyi öt éves kohorszában bekövetkezett csökkenés magasabb a szlovákiai átlagnál, sőt a 30 éven aluliak esetében többszörösen felülmúlja azt. 1970-ben a 0-4 évesek kohorszában 10 év alatt nagyobb volt a csökkenés (1779 fő), mint valamennyi egyazon időszakban született szlovákiai gyermeknél (1327 fő). Feltételezhetjük, hogy a nem anyanyelvi alapiskolába beíratott, illetve iskolatípust váltó gyermekek egy része már szlovák nemzetiségüként lett bejegyezve. A házasságkötés, illetve a gyermek megszületése utáni időszakban szintén jelentős csökkenés mutatható ki. Az

idősebb generációknál is az átlagosnál magasabb ménékben csökken a magyar népességük aránya. Ez nem várt eredménye adatfeldolgozásunknak, és viszonylag nehéz rá elfogadható magyarázatot találni.

A hetvenes években kimutatott 24 ezer fős magyar népveszteség okai között több tényező és ezek kölcsönhatása húzódik meg. A vegyes házasságok növekvő száma következtében a magyar anyától született, de orientációjában, nyelvében, kultúrájában nem magyar családban felnövő gyermekek - az egyébként helyesen megfogalmazott statisztikai elvvel összhangban- jelentős számban magyarnak lettek bejegyezve.

A megkötött vegyes házasságok többségének a vegyes jellege formálisan ugyan nem változott (a házastársak továbbra is különböző nemzetiséget vallottak be) - a család közvetlen homogenizálódása nem következett be -, de gyermekeiket már többé-kevésbé közös megegyezéssel többnyire szlovák identitásúnak nevelik. Az évtizedben - az iskolák összevonása címén - nagyszámú magyar anyanyelvű iskolát szüntettek meg, s ennek következtében tovább nőtt a szlovák iskolába járó, a nyelvében még kettős kötődésű, de iskolái folytán már csak egy kultúrkörben felnövő, egyelőre még magyar nemzetiségű gyermekek száma.

Mérsékelte a lélekszám tényleges növekedését az országot illegálisan elhagyók száma is, bár számuk a jelzett időszakban alacsonyabb volt, mint a hatvanas évek utolsó két évében lezajló hatalmas exodus következtében. Az asszimilálódás, a nemzetváltás folyamata a generációk váltásakor mutatkozott meg markánsabban, de az egyéni életút során is gyakoribbnak tűnik, mint ahogy ezt korábbi ismereteink alapján feltételeztük. Az egyes életfordulók (iskoláskor kezdete, illetve iskolaváltás, házasságkötés, lakhelyváltás, távingázás, amennyiben ez a nyelvi közeg váltásával is együttjár) - az asszimilációs folyamatok burkolt vagy kevésbé rejtett lehetőségeit hordják magukban.

Az 1980 és 1991 közötti időszakban a lakosság számának alakulásában bekövetkezett változásokat már kissé nehezebb megfelelően értékelni. Egyrészt több adat, információ áll ezen időszakból rendelkezésünkre, másrészt az 1980. évi és az 1991. évi népszámlálás adatfelvételi módszere, a nemzetiségek listája eltérő volt. Az 1991. évi népszámlálás a 89-es fordulót követő időszak demokratikusabb, de növekvő mértékben intoleráns, nacionalista megnyilvánulásai közepette került megrendezésre. 1991-ben a népmozgalmi egyenleg és a népszámlálási adatok eltérése kisebb volt, mint egy évtizeddel korábban. Az adatfelvétel önbevallásos módszere a külső ráhatások lehetőségét volt hivatva csökkenteni, másrészt a kérdések egy részének kitöltésénél növelte a pontatlanságok, illetve a kitöltetlen, ismeretlen adatok számát is. A nyolcvanas évek népmozgalmi kimutatásai a magyarság számának fokozatos, de a hetvenes éveknél kisebb ménékű növekedését jelezték. A nyolcvanas években a lakosság számának gyarapodása Szlovákiában jelentős ménékben lelassult, az éves magyar természetes szaporulat az évtized végére (1990-ben) már 1000 fő alá csökkent. A csehszlovák statisztikai évkönyveknek az 1991. évi népszámlálás előtti legutolsó nemzetiségi megoszlásra vonatkozó adata az 1988-as évre vonatkozik, eszerint a magyar lakosság év végi száma 576 ezer. Az 1990-es népmozgalmi adatokat tartalmazó kötet a magyarnépesség év végi lélekszámát (a népszámlálás előtt 2 hónappal) 578408 főben adja meg.⁶ A 80-as évek magyar természetes szaporulata 21 ezer fő. (Ez kétharmada a 70-es évek szaporulatának.) A kivándorlási többlet 2 ezer fő, a számított szaporulat 19 ezer. A két census közti időszakban kimutatott tényleges (a népszámlálási adatok különbözete szerinti) növekedés 7806 fő, ez 11 ezerrel kevesebb, mint a számított szaporulat. A természetes szaporulat 9,8%-a elvándorlási veszteség, 37,0%-a népszámlálás által kimutatott tényleges szaporulat,

53,2%-a népvesztés, melyet részben a disszidensek növekvő száma, részben az asszimiláció előidézte fogyatkozás, valamint a korábban magyar identitású cigányok roma nemzetiségűvé válása idézett elő.

Az 1991. évi népszámlálás adatai egymással ellentétes irányú nemzetiségváltásokat, asszimilációs folyamatokat is jeleznek. A magyar lakosság asszimilálódásával párhuzamosan, bizonyos területeken disszimiláció, illetve reasszimiláció is bekövetkezett. Azaz a korábban magát szlovák nemzetiségűnek valló magyar anyanyelvű népesség egy része magyarnak vallotta magát, és ily módon elsősorban Kelet-Szlovákia egyes térségeiben - a leglátványosabban Kassa környékén - a népmozgalmi adatoknál jóval nagyobb mértékű növekedés volt kimutatható. A különböző irányú asszimilációs és (reasszimilációs) folyamatok a magyar népesség szempontjából összegében veszteséggel zárulnak.

A szlovákiai természetes szaporulat 10,1%-a kivándorlási többlet, 78,9%-át mutatja ki gyarapodásként a népszámlálás, a népszámlálási és a népmozgalmi mérleg között az eltérés 11 %-os. A mintegy 40 ezres eltérés jelentős részét, 1618 ezer főt a disszidálók tették ki, néhány ezerre tehető azoknak a száma akiket a rendőrség körözött, továbbá a szabadabb határforgalom következtében a vándorlási statisztika kevésbé pontos, mint a korábbi évtizedekben.⁷

A szlovák természetes szaporulat 12,2%-a migrációs veszteség, 60,9%-a a népszámlálás során kimutatott népességnövekedés. A 27%-os különbség - közel 90 ezer fő -, mely a szlovákiai átlagot jelentős mértékben meghaladja, alapvetően három tényezőre vezethető vissza: a nyolcvanas években is viszonylag magas volt az országot engedély nélkül elhagyók, a disszidensek száma; a roma nemzetiség népszámlálási adataira történő felvétele; e két tényezővel ellentétes hatású a különböző nemzetiségű lakosság asszimilációs vesztesége, a szlovák nemzetiségük javára történt nemzetiségváltása. A népmozgalmi és a népszámlálási adatok járási bontásban történő összehasonlítása lehetővé teszi az egyes térségekben bekövetkezett népességváltozások objektívabb értékelését is. Az utóbbi két évtizedre visszamenőleg nyomon követhettük a nemzetiségi megoszlás változásait, megállapíthattuk a lakosság számának csökkenését vagy emelkedését, de a változások mibenlétének okait, az asszimilációs folyamatok valós nagyságát ezen az úton nem volt lehetséges még hozzávetőlegesen sem meghatározni. A népszámlálási és a népmozgalmi adatok összevetése már lehetővé teszi az egyes térségekben mutatkozó alacsony szaporulat következményeként megmutatkozó lélekszámcsökkenés és az asszimilációs folyamatok megkülönböztetését is. A dél-szlovákiai járásokban 1989 decemberében a 13 magyarlakta járás és 2 nagyváros népességének a száma a népmozgalmi egyenlegük alapján (2225021 fő) mintegy 8 ezerrel volt magasabb a későbbi tényleges népszámlálási adatoknál (2216730 fő). A kimutatott magyar népesség száma több mint 10 ezerrel (571944 fő), a szlovák nemzetiségű lakosságé közel 24 ezerrel (1609210 fő) volt több. A népszámlálási és a népmozgalmi adatok közti eltérés nem jelentős az egyes járások összlakosságának viszonylatában sem.

A nemzetiségi megoszlás járások szerinti különbségei már jelentősebb mértékben eltérnek. A legnagyobb különbség Pozsony magyar lakosságának a számában mutatható ki, 3002 fő. A városba beköltöző jelentős számú magyar népesség csak részben pótolja az igen magas asszimilációs veszteséget, a magas bevándorlás hatása is csak kisebb részben nyilvánul meg a magyar lakosság számbeli növekedésében. (Hadd jegyezzem meg, amennyiben az 1990-es évre vonatkozó adatokkal is rendelkezünk, a népmozgalmi kimutatás szerinti számadat és a kimutatott asszimilációs veszteség is magasabb értékű lett volna.) Évtizedek óta a legmagasabb magyar népességnövekedést produkáló Dunaszerdahelyi járás magyar

lakosságának tényleges növekedése szintén kisebb az előrejelzettől. A járás roma lakosságának (690 fő) zöme a magyar népesség számának fogyatkozását idézte elő, másrészt a szlovák népesség tényleges száma magasabb az előrejelzettnél, azaz a magyar népesség bizonyos mértékű nemzetiségváltását kell itt is feltételeznünk. A kelet-szlovákiai térségben kimutatható dinamikus növekedés meghatározó mértékben a tudati szférában bekövetkezett változások eredménye. A magyar származású lakosság egy jelentős részének nemzeti identitása megerősödött, s ennek következtében a viszonylag alacsony magyar részarányú Kassa-vidéki járás magyar lakossága közel 1500-zal, részaránya is közel 10%-kal magasabb a népmozgalmi számításoknál. Hasonló mértékű a változás Kassán is.

A magyarság évtizedek óta legerősebben fogyatkozó térségét a Nyitra környéki, a Lévai és a Nagykürtösi járás területe határolja be, községenként, illetve községcsoportonként igencsak eltérő mértékben. A csökkenés a Lévai és a Nagykürtösi járásokban meghatározó mértékben, a nyitrai járásban részben az országos átlagnál alacsonyabb termékenységben keresendő. A Nagykürtösi járás magyar népességének tényleges részaránya (30,7%) magasabb volt, mint a népmozgalmi egyenleg alapján (30,4%), ezért a nyolcvanas években bekövetkezett magas magyar részaránycsökkenés okait meghatározó mértékben az alacsony termékenységben kell keresnünk. Másrészt néhány községben a két népszámlálás között jelentősen „megugrott”, a magyar lakosság részaránya - feltehetően a korábban magukat szlováknak valló magyar identitásúak egy részének formális nemzetváltása következtében.

A magyarlakta területen a legnagyobb népességcsökkenés a Lévai járásban következett be (-1537 fő). A lakosság száma elsősorban az alacsony termékenység (a nyolcvanas években több éven keresztül magasabb volt az elhalálozottak, mint az élve születettek száma) következtében fogyatkozott meg. A magyar népesség létszámának nagyobb mértékű csökkenéséhez még a korábban magyar, most viszont roma nemzetiséget bevallók és a tényleges asszimilációs veszteség is hozzájárult. A Komáromi járás lakosságát az alacsony termékenység és a viszonylag jelentős kivándorlási többlet is apasztotta. A fogyatkozó népességen belül (1090 fő) a magyar lakosság tényleges részaránya (72,2%) némileg magasabb (71,9%) mint a népmozgalmi mérlegből adódik. Feltételezhetően a korábban magukat szlováknak vallók egy része az utolsó népszámláláskor magyar nemzetiséget vallott be. A Nyitra környéki nyelvszigetek, illetve nyelvi szórványok magyarságát a kisebb termékenység mellett asszimilációs fogyatkozás apasztotta meghatározó mértékben. A térségben a fokozatosan csökkenő, többnyire a nyelvsziget peremén elhelyezkedő - nem egy esetben már inkább csak nyelvi szórványjelleggel bíró - magyar népességű községek elkülöníthetők a még magyar identitásukat jobban megőrző helységektől. A Galántai járásban a magyar népesség száma folyamatosan évtizedek óta csökken. A népmozgalmi mérleg a magyar népesség részarányát (43,9%) jóval magasabban határozta meg a tényleges népszámlálási értékeknél (42,8%). (Másrészt a népmozgalmi és a népszámlálási adatok egyenlegének különbözete e járásban különösen magas, nem ismeretes, hogy az adatfeldolgozás pontatlansága, vagy egyéb tényezők következtében.)

Az Érsekújvári járás magyar lakosságának a részaránya (41,2%-ról 41,5%-ra) növekedett. A népmozgalmi egyenleg az 1980-as részarányal számolt az évtized végén is. A korábban magukat szlováknak valló, de magyar anyanyelvű lakosság egy része magyar nemzetiségűnek vallotta magát. A Losonci, Rimaszombati, Rozsnyói járások nemzetiségi megoszlására a roma nemzetiségűek viszonylag magasabb részaránya már nagyobb mértékben gyakorolt befolyást, ezért a tényleges asszimiláció

felmérése itt sokkal körülményesebb. E járások összlakossága kis mértékben növekedett, a magyar népesség részaránya mind a három közigazgatási egység területén csökkent, a legnagyobb mértékben a Rimaszombati járásban (47,6%-ról 46,1%-ra). Itt mutatható ki a magyar népesség jelentősebb arányú csökkenése, amely a roma népesség számát gyarapította. A legnagyobb arányú magyar nemzetiségváltás (Pozsonyban és a Nyitrai járásban) gyökereinek feltárása regionális felmérést igényelne.

A szlovákiai magyarság demográfiai, település- és társadalomszerkezeti összetételében az elmúlt évtizedekben bekövetkezett változásokat, tendenciákat, az alábbi folyamatokat pontokba foglalhatjuk:

1. Az 1921-es és 1991-es népszámlálás közti időszakban a magyar népesség száma (650597-ről 567296-ra), 12,8%-kal csökkent, miközben az ország népessége (3000870-ről 5274335-re), 75,8%-kal növekedett. Ugyanazon időszakban a szlovák nemzetiségű lakosság száma (1952368-ről 4519328-ra), 131,5%-kal növekedett.

2. A magyar nemzetiséget bevallók számánál mintegy 7-10%-kal magasabb az anyanyelvi kötődés révén magukat magyarnak vallók száma. A magyar anyanyelvűek lélekszáma meghaladja a 600 ezer főt (608221).

3. A magyar népesség csökkenését meghatározó mértékben a két háború utáni évek igen magas, több százezer fős migrációs vesztesége - menekülők, kitelepülők, lakosságcsere kényszerítettek, deportáltak - okozta.

4. Hasonlóan drámai módon befolyásolta százvezrek nemzeti identitását a reszlovakizáció is.

5. A kisebbségben élő magyar népesség nyelvterületének kiterjedése csökkent. A legjelentősebb mértékű területzsugorodás a húszas évek elején, illetve a negyvenes évek második felében következett be.

6. Az utóbbi évtizedekben a nyelvterület kiterjedését közvetve és hosszú távon jelentős mértékben befolyásoló, kevésbé látványos változások kísérik;

a. a korábban magyar lakosságú települések egy jelentős része nemzetiségileg vegyes lakosságúvá vált, ennek következtében az - egykor könnyen kijelölhető - nyelvhatár megvonása nehézségekbe ütközik.

b. a magyar nyelvterületen belül fokozatosan csökken a magyarság részaránya.

c. növekszik a nyelvterületen kívül, szórványban élő magyarság száma.

d. mindennek ellenére 1991-ben Szlovákiában 520 10% feletti magyar részarányú és 431 magyar többségű helység volt. A 10%-nál nagyobb magyar részarányú helységekben élt a magyarság 91,8%-a, a magyar többségű helységekben 77,2%-a.

7. A magyar népesség korösszetétele egyre kedvezőtlenebb. Növekszik az eltérés a magyar és a szlovák lakosság átlagéletkora között, fokozatosan csökken a fiatalabb korcsoportok lélekszáma és részaránya.

8. A magyar népesség szociális összetétele, az ágazatok és iskolai végzettség szerinti megoszlása az ország egészét érintő társadalmi változások következtében javult, de a korábbi időszakban kialakult halmozottan hátrányos helyzet nem mérséklődik.

9. Több évtizedre visszamenőleg a magyar népesség termékenysége (5-15%kal) alacsonyabb a szlovákiai átlagnál. A kedvezőtlen korösszetétel következtében a magyar halandóság meghaladja a szlovákiai átlagot, s ez még kisebb természetes szaporulatot eredményez.

10. A tényleges magyar szaporulatot kivándorlási többlet is csökkentette. Legtöbben a csehországi magyar kisebbség létszámát gyarapították.

11. Az utóbbi két évtized igen alacsony magyar népességnövekedése csak kisebb részben magyarázható a szaporodásban megmutatkozó különbségekkel. A „hiányzó” magyar népesség többsége fiktíven vagy ténylegesen nemzetiséget váltott, döntő többségében szlovák nemzetiségűnek vallotta magát, illetve kisebb részben asszimilálódott.

12. A nemzetváltás, asszimiláció az egyéni élet fordulóin, illetve a generációk váltakozása során figyelhető meg a legkönnyebben. Az egyéni életút során többnyire fikatív nemzetiségváltás (identitásváltás vagy -csere) fordul elő.

13. A magyar népesség fokozatosan növekvő hányada él vegyes házasságban. Beolvadás, asszimiláció a vegyes házasságok generációváltása inak jellemző jegye. A nemzetiségileg heterogén családokban felnövő gyermekek túlnyomó többsége a családok nemzeti orientációjának megfelelően már nem magyar identitású.

A szlovákiai magyarság lélekszámának alakulását több, olykor ellentétes irányú tényező befolyásolta meghatározó mértékben. A hetvenes évek viszonylag könnyebben behatárolható etnikai változásait a nyolcvanas évek végén nehezebben áttekinthető, összetettebb folyamatok követték. A korábbi népszámláláshoz viszonyítva a magyar szaporulat egy része nemzetiségváltás következtében veszett el, további hányada romának deklarálta magát, de területenként eltérő mértékben a korábban szlovák nemzetiséget vallók (korábban fiktíven identitást váltók) egy része is magyarnak vallotta magát az utóbbi évek változásainak identitásformáló hatása következtében. A különböző irányú, de elsősorban a magyar-szlovák vonatkozású nemzetiségcserék végösszegükben magyar veszteséggel zárultak.

Feltehetjük magunknak a kérdést, milyen etnodemográfiai változások elé nézhetünk, hogyan alakul majd az elkövetkező években a szlovákiai magyar nemzetiség demográfiai, településszerkezeti, társadalm szerkezeti összetétele. A magyarság lélekszámának előrejelzéséhez bizonyos feltételeket (tényezőket, folyamatokat) állandónak kellene feltételeznünk, s ebből kiindulva a várható folyamatokat, változásokat kellene számszerűsítanunk. Bármilyen előre nem látott és a számításoknál mellőzött tényező az eredményeket lényegesen megváltoztathatja.

A szlovákiai népmozgalmi változásokat meghatározó tényezők egy része - így a természetes szaporulat - rövidebb időtartamra felbecsülhetők, a migrációs változások előrejelzése már sokkal bizonytalanabb, mert nem kis mértékben befolyásolják az országban lejátszódó belpolitikai és gazdasági változások, Szlovákia fejlődésének demokratikus vagy ettől eltérő irányultsága is. A magyarság lélekszámának alakulását specifikusan befolyásoló tényezők a nemzetiségi jogok tágabb vagy szűkebb keretei, többek között a magyarság oktatási és kulturális intézményeinek, nyelvhasználatának a magyar etnikum reális igényeinek megfelelő biztosítása. Ezek korlátozása, illetve tessék-lássék módon történő biztosítása a magyarság számának alakulására is negatívan hat vissza. Másrészt egy deklaráltan kisebbségellenes politika a hatalom elvárásainak ugyan megfelelő, a nemzetiségi viszonyokat nem tükröző használhatatlan, pusztán látszat-eredményeket szolgáltathat. Az egyes nemzetiségekhez tartozók száma a közvetlen vagy közvetett nyomásgyakorlástól függően csökkenne, de az ilyenén konstruált nemzetiségmegoszlás mindössze a valóság torz karikatúrája lenne csupán. Amennyiben a közép-kelet-európai térség társadalmi-politikai irányultságában nem tételezünk fel szélsőséges fordulatot, és a Szlovákián belüli társadalmi változások - s ennek keretében a kisebbségi körülmények - kedvezőtlenebbre fordulását, de kedvezőbb változásokat sem prognosztizálunk a 2000 körül esedékes következő népszámlálás időpontjáig, a magyarság demográfiai,

társadalomszerkezeti összetételének alakulására vonatkozólag a következő előfeltételekből indulhatunk ki:

A magyar születések száma és ezzel együtt a természetes szaporulat tovább csökken, bár az évtized közepén néhány év során a szaporulat még némileg növekedhet (a termékeny korba lépő nők számának időleges emelkedése következtében). A természetes szaporulat tehát egyre kisebb lesz, az évtized végére a halálozások száma feltehetőleg még nem lesz magasabb a születésekénél. A kilencvenes évek természetes szaporulatának összege kedvező esetben elérheti a 10 ezer főt.

A vándorlási mozgalomban jelentősebb változások tételezhetők fel. Egyrészt a kivándorlók számának növekedése mellett emelkedés várható a külföldön rövidebb vagy hosszabb ideig tartózkodók számában, másrészt a Csehország és Szlovákia közötti kapcsolatokban bekövetkező változások a Csehország irányában megmutatkozó kivándorlási többletet is mérséklék. Valószínűleg növekszik majd a Magyarországon munkát vállalók száma, áttelepülésük a szlovákiai társadalmi-gazdasági - s ebben meghatározó módon a kisebbségi - viszonyok alakulásától is függ majd.

A generációk közötti asszimilációs folyamatok irányában és nagyságrendjében lényegesebb változások nemigen várhatók. Bizonyosra vehető, hogy az 1991. évi népszámlálás idején a magyar népesség számát növelő reasszimiláció népességnövelő hatásával kevéssé számolhatunk.

Az elkövetkező időszak etnikai változásainak egyik talánya a romalakovság „tényleges” számának alakulása. Feltehetőleg a magukat romának vallók száma tovább emelkedik, de hogy ez milyen mértékben következik be, és mennyivel csökkenti a magyarság lélekszámát, s ennek a formális nemzetváltáson kívül milyen valós nemzetiségpolitikai, illetve kulturális következményei lesznek - erre nézve még támpontjaink sincsenek.

A különböző népmozgalmi és a nemzeti identitást befolyásoló tényezők eredményeként a magyarság lélekszáma nem túl tág keretek között változhat. A legoptimistább prognózis is az utóbbi két népszámlálás tényleges magyar szaporulatánál csak kisebb növekedéssel számolhat. Azonban nem tarthatjuk kizártnak, hogy az 1991. évi népszámlálás során magukat magyarnak vallók száma a későbbiek során már csak csökkenni fog, annak ellenére, hogy a természetes szaporulat még némi növekedést jelez.

Másrészt a nemzetiségek népességalakulásának tanulmányozása során két alapvető korláttal szembesülünk, s figyelembe nem vételük kutatásaink értékét nagyban megkérdőjelezhetik. Az egyik a statisztikai szám adatok korlátlan hitelességének hiedelméből fakad. Ha nem adunk helyt kételyeinknek, nem kérdezzük rá arra, hogy egy-egy adatsor mit is takar valójában, a valóság a számsorok feldolgozásának folyamatában valahol elveszhet. A másik tulajdonképpen a korábbi továbbgondolása; a különböző irányú etnikai népesedési változások kutatásánál túl kell lépünk a demográfiai statisztika korlátain. Választ kell keresnünk a demográfia által megválaszolatlan és megválaszolhatatlan kérdésekre, amelyekre a különböző társadalomtudományok együttes megközelítésben próbálhatnak talán nem annyira egyértelmű, kevésbé számszerűsített és tetszetős, de a valóságot jobban megközelítő választ adni.

Ebből adódnak az elkövetkező időszak előttünk álló feladatai: nagyobb figyelmet kellene fordítanunk az anyanyelvi és nemzetiségi hovatartozás különbségeinek, a nemzeti identitás, nemzetiségváltás, asszimiláció különböző aspektusainak tanulmányozására. Valószínű, hogy az említett folyamatok pontosabb

megismerése és a statisztikai adatokból levonható következtetések együttesen jelenthetnek kiindulópontot az objektívabb önreflexióhoz, és az ebből adódó cselekvési stratégiák megfogalmazásához.

Jegyzetek

- 1 A demográfiai statisztika a szlovákiai magyarok év közepi számát 1960-ban 404,7 ezerben adja meg, az 1961. évi népszámlálás időpontjában ez 410 ezer körüli értékre tehető.
- 2 A hetvenes és a nyolcvanas népmozgalmi számításainknál a naptári év egy részére, néhány hónapjára vonatkozó adatokat az egész évi értékekből számítottuk ki az adott időtartamokra vonatkozólag. A tényleges és a számított adatok közti eltérés az elemzett folyamatoknak az év során történő hullámlásából adódik.
- 3 *Demografická příručka* Praha 1982. 123.
- 4 Srb,V: Zjišování národnosti obyvatelstva v československu v letech 1950-1980 (*Demografie* 81/4, 360-364.)
- 5 A migrációs veszteségek figyelembevételére esetén a magyar átlagos kohorszokban (10 év alatt) kimutatott különbségek nagyobbak lettek volna a szlovákiaiánál alacsonyabb magyar migráció következtében.
- 6 *Pohyb obyvatelstva ČSSR 1990*, FŠÚ Praha 1991.
- 7 Aleš, M: Populačný vývoj v ČSFR v roce 1991. *Demografie* 1992/4. 273-283., Kučera, M: Předbežné výsledky sčítání lidu, domu a bytu 1991. *Demografie* 92/1, 1-9.

Irodalom

- Gyönyör József: *Allamalkotó nemzetiségek*. Bratislava 1989.
Obyvatelstvo Slovenskej republiky podľa národnosti v rokoch 1980-1989. SŠÚ Bratislava 1990.
Sčítanie ľudu domov a bytov k 3.3.1991. Podrobné údaje za obyvateľstvo. Republika Slovenská. FŠÚ-SŠÚ 1992.
 Národnosť a náboženské vyznanie obyvateľstva SR (definitívne výsledky sčítania ľudu, domov a bytov 1991). ŠÚSR 1993 Bratislava.
 Sčítanie ľudu domov a bytov 1991. Obyvatelstvo, domy, byty a domácnosti 1991. Slovenská Republika. FŠÚ Praha 1992.
Demografická príručka FŠÚ Praha 1982.
Pohyb obyvatelstva ČSSR 1980...1991 évi kötetei FŠÚ Praha

Szlovákia népességének, a magyar és a szlovák nemzetiség számának alakulása a népszámlálási adatok alapján

Év	Adatforrás	Szlovákia összesen	Ebből magyar	Ebből szlovák
1970*	Népmozgalmi adatok	4572	550	3922
1970*	Népszámlálási adatok	4537	552	3879
1970*	A két adatsor különbsége	-35	2	-43
1980	Népmozgalmi adatok	4999327	583229	4301288
1980	Népszámlálási adatok	4991168	559490	4317008
1980	A két adatsor különbsége	-8159	-23739	15720
1991	Népmozgalmi adatok	5313787	578514	4608889
1991	Népszámlálási adatok	5274335	5672296	4519328
1991	A két adatsor különbsége	-39452	-11218	-89561

*- ezekben kifejezve

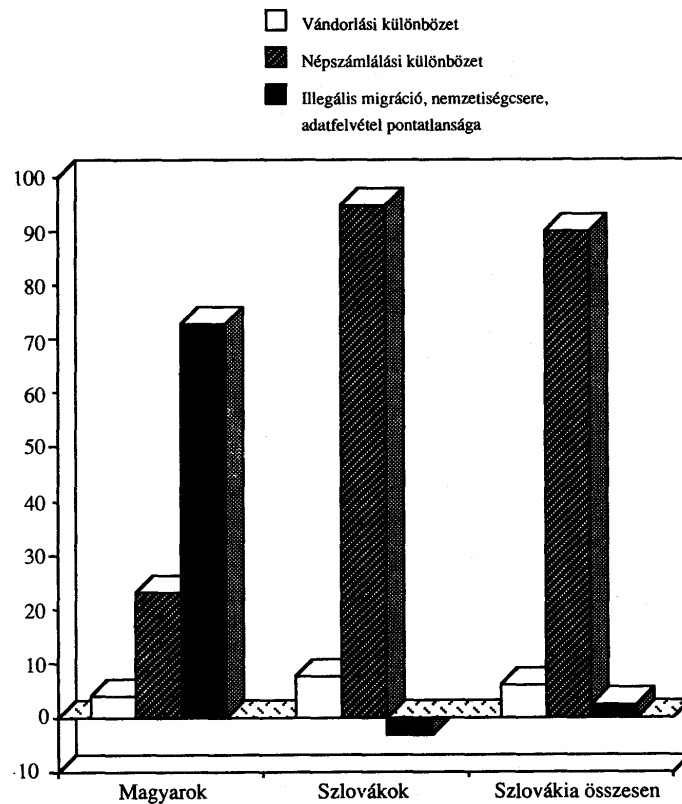
A népszámlálási és népmozgalmi adatok mérlege a 70-es és a 80-as években.

1970 és 1980 között bekövetkezett változás	Szlovákia összesen	Ebből magyar	Ebből szlovák
Természetes szaporulat (1970-1980)	493003	100,00	32434
		100,00	455341
			100,00

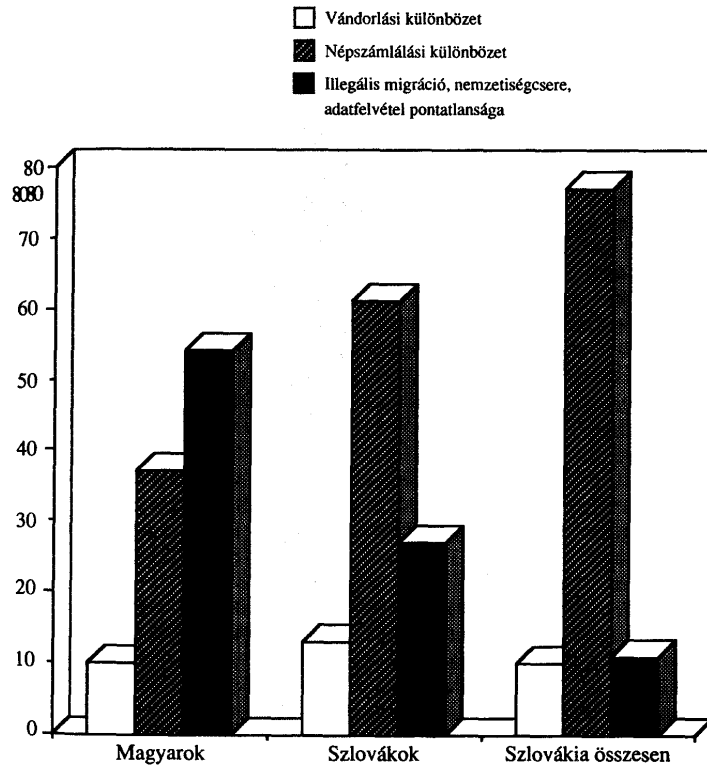
Regio – Kisebbség, politika, társadalom 1993. 4. évf. 4.sz.

Migráció (1970-1980)*	30966	6,28	1211	3,73	32957	7,24
Természetes szaporulat- migráció (1970-1980)	462037	93,72	31223	96,27	422384	92,76
Népszámlálási különbözet (1970-1980)	453878	92,06	7484	23,07	438104	96,21
Nemzetiségcsere, illegális migráció, pontatlan adat	8159	1,65	23739	73,19	-15720	-3,45
1980 és 1991 között bekövetkezett változás						
Természetes szaporulat (1980-1991)	358988	100,00	21089	100,00	332364	100,00
Migráció(1980-1991)	36369	10,13	2065	9,79	40483	12,18
Természetes szaporulat- migráció (1980-1991)	322619	89,87	19024	90,21	291881	87,82
Népszámlálási különbözet (1980-1991)	283167	78,88	7806	37,01	202320	60,87
Nemzetiségcsere, illegális migráció, pontatlan adat	39452	10,99	11218	53,19	89561	26,95

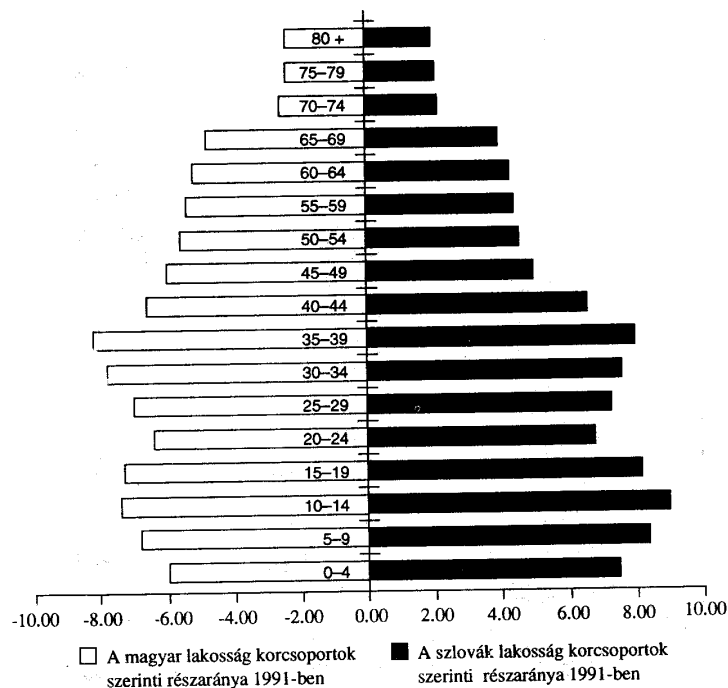
* - számított értékek

A magyar és szlovák nemzetiség, valamint Szlovákia összslakossága természetes szaporulatának megoszlása 1974-1980
(A természetes szaporulat = 100%)

A magyar és szlovák nemzetiség, valamint Szlovákia összlakossága természetes szaporulatának megoszlása 1980-1991
(A természetes szaporulat = 100%)

Szlovákiai korfa 1991-ben

LÁSZLÓ GYURGYÍK:
HUNGARIANS IN SLOVAKIA, ACCORDING TO VITAL STATISTICS AND POPULATION CENSUS DATA

The author tries to find an answer to the differences shown between the yearly balance of vital statistics calculated on the basis of mortality and natality statistics as well as migration data, and the nationality data of population census organized every ten years in Czechoslovakia and in Slovakia. At the same time he tries to find the reasons of these differences. He analyses the natural increase of Hungarian population in the districts of southern Slovakia, and finally he enumerates the assimilation factors of Slovakia's Hungarians.